

NAUJOJI LIETUVOS POLITIKŲ KARTA IR ISTORINIS POLITINĖS KULTŪROS PAMATAS

HUM. M. DR. ANDRIUS VAIŠNYS

Nagrinėdami parlamentarizmo idėją istoriniu aspektu – pasirinkdami vieną dokumentą, galime įvertinti ne tik jo reikšmę kitų naujosios Lietuvos svarbiausių įvykių ir taip pat politinės kultūros tradicijų kūrimo kontekste. Pradžioje būtina pasakyti: jeigu Laisvės kovos sąjūdžio tarybos Deklaracija liktų aptarta ir vertinama tik kaip partizanų organizacijos aktas (išties svarbus pokario politinei minčiai atspindėti), tuomet jo įtraukimas į Lietuvos teisės istoriją atrodytų nepakankamai motyvuotas. Jei Deklaracijos turinyje pastebime svarbių formuluočių ne tik Valstybės gynybos, bet ir kūrybos, jos ateities klausimu, vadinasi, kreipiant jaunosios kartos politikų dėmesį į politinės kultūros tradicijų ištakas, į būtinybę ginti ir plėtoti parlamentarizmo idėją, reikia pažvelgti į Deklaraciją mūsų nacionalinės demokratijos brandumo ir parlamentinės tradicijos aspektu, taip pat dviem istoriografinių šaltinių aspektais: nacionaliniu ir tarptautiniu. Dokumento sąsaja su valstybingumo samprata, jo vaidmuo formuojant istorinę sąmonę skatina klausyti: kaip kloti tvirtesnį istorinį politinės kultūros pamatą? Pabandykime atsakyti.

Lietuvos Respublikos teisinė sistema pradėta kurti 1918 metų Vasario 16-osios nutarimu. Dabar į šio Akto turinį net švietėjiška politologine prasme pernelyg nesigilinama; kitaip tarus, kad ir kaip keista tai atrodytų – jis visuomenėje labiau žinomas formos prasme, jai žinoma jo pasirašymo vieta (prie „Štralio“ restorano Vilniuje) ir jis siejamas geriausiu atveju su Jono Basanavičiaus asmenybe. Dabar net dėmesingiau skaitant ir kai kurių viešų kalbų – ypač oficialių proginių sveikinimų tekstus, ima atrodyti lyg jų rengėjai neperpranta Akto reikšmės Valstybės sandaros aspektu, akcentuodami anuomet skelbtą nepriklausomybę kaip vis dar neišaiškin-

N u t a r i m a s .

Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis: į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybės šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, ^{taip,} vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdama pripažintą tautų apsisprendimo teisę ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo mėn. 18-23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniomis pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatum ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau susauktas steigiamasis seimas, demokratinio būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Lietuvos Taryba pranešdama apie tai
vyriausybei, prašo pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę.

Vilniuje, vasario 16 d. 1918 m.

<i>A. J. [illegible]</i>	<i>A. J. [illegible]</i>
<i>J. Šernas.</i>	<i>B. [illegible]</i>
<i>A. [illegible]</i>	<i>[illegible]</i>
<i>S. [illegible]</i>	<i>[illegible]</i>
<i>E. [illegible]</i>	<i>[illegible]</i>
<i>[illegible]</i>	<i>[illegible]</i>
<i>[illegible]</i>	<i>[illegible]</i>
<i>[illegible]</i>	<i>[illegible]</i>

8. Lietuvos Tarybos nutarimo 1918 02 16 faksimilė.

tą reiškini, nesusijusį su valstybės atkūrimo pamatu – demokratija, tautos atstovavimu. Šitaip daroma tam tikrų politinės kultūros klaidų, kurios lemia iškreiptą istorijos šaltinių interpretavimą miniose.

Lietuvos Taryba Vasario 16-osios nutarimu pradėjo naują šiuolaikinio parlamentarizmo tradiciją⁹¹. Jeigu 1918-ųjų dokumente nebūtų įpareigojimo surengti parlamento rinkimus, dokumento pasekmės išties liktų neišaiškios ir ligi šiol galėtume ginčytis, ar jis tikrai buvo svarbus. Juk pasirašius aktą, Lietuvoje tada dar „nieko“ neįvyko: vokiečių okupacinė valdžia stengėsi išlaikyti įtaką Lietuvos Tarybai, o informaciją apie dokumentą stengėsi uždrausti platinti. Bet laimė, kad pačioje Vokietijoje buvo Bundestagas, kuriame pasklido žinia apie Tarybos priimtą dokumentą, jo pagrindines nuostatas, tarp jų – kad „santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti“ kuo greičiau išrinktas Steigiamasis Seimas. O Lietuvoje tuo laikotarpiu Vasario 16-osios akto įgyvendinimas užtruko bene pusantų metų, kol Tarybos išrinktasis Prezidentas Antanas Smetona buvo verste priverstas paskelbti rinkimus į Steigiamąjį Seimą, kuriam, kaip pirmą kartą tiesioginiuose rinkimuose išrinktai aukščiausiai valstybės valdžiai, 1920 m. gegužės 15 d. jis ir perdavė savo įgaliojimus. Beje, būtent gegužės 15-oji – Steigiamojo Seimo diena 6 metus Respublikoje buvo minima kaip svarbi nacionalinė šventė (iš dalies palygintina dabar su Kovo 11-ąja), pripažįstant išskirtinį parlamento vaidmenį, atliktus darbus ir jų išliekamąją politinių sprendimų vertę. Žemiau nurodysime šaltinį, kaip buvo nutarta vėliau tą šventę paminėti kitu aktu, nors būtent tautai atstovavusioji valdžia per 1920-1922 metų laikotarpį parengė ir vieną iš pažangiausių Europoje parlamentinės valstybės pagrindinių įstatymų – Konstituciją, priimtą 1922 m. rugpjūčio 1 d.⁹²

1949 metų Laisvės kovos sąjūdžio tarybos Deklaracijoje yra nuoroda būtent į 1922-ųjų Konstituciją: „14. Valstybės atstatymas/.../vykdomas pagal šioje Deklaracijoje priimtus nuostatus ir 1922 m. Konstitucijos dvasią“⁹³. Taigi paminėta Deklaracijos formuluotė partizaninės kovos prieš

⁹¹ Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16 - 1940.VI.15). Vilnius, 1996, XXVIII, 1036 p. - p.1.

⁹² Ten pat, p. 7-14.

⁹³ Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos deklaracija. LCVA. Kopija: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos archyvas, p. 21.

Einąs Respublikos Prezidento Pareigas Steigiamojo Seimo Pirmininkas skelbia 1922 m. rugpjūčio mėn. 1 dieną Steigiamojo Seimo priimtą Lietuvos Valstybės Konstituciją.

Lietuvos Valstybės Konstitucija.

Vardan Dievo Visagaliu. Lietuvos Tauta, dėkingai minėdama garbingas savo sūnų pastangas ir kilnius aukas, Tėvynai išvaduoti padarytas, atstočius nepriklausomą savo Valstybę, ir norėdama nušiesti tvirtus demokratingus jos nepriklausomam gyvenimui pagrindus, sudaryti sąlygas teisingumui ir teisėtumui tarpui, ir patikrinti visų piliečių lygybę, laisvę ir gerovę, o žmonių darbui ir dorai tikamą Valstybės glėbį, per savo įgaliotus atstovus, susirinkusius į Steigiamąjį Seimą, 1922 metų rugpjūčio mėnesio 1 dieną priėmė šią Lietuvos Valstybės Konstituciją.

I. Bendrieji dėsniai.

1 §.

Lietuvos Valstybė yra nepriklausoma demokratinė Respublika.

Suvereninė Valstybės Valdžia priklauso Tautai.

2 §.

Valstybės Valdžią vykdo Seimas, Vyriausybė ir Teismas.

3 §.

Lietuvos Valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai.

4 §.

Lietuvos teritorijos sienos gali būti keičiamos tik įstatymo keliu.

5 §.

Administracinį Lietuvos teritorijos padalinimą nustato įstatymas.

Del vietos gyventojų reikalų ypatingumo iš atskirų Lietuvos sričių gali būti sudaryti autonominiai vienetai, kurių sienas ir teises nustato įstatymas.

6 §.

Valstybės kalba — lietuvių kalba. Vietinių kalbų vartojimą nustato įstatymas.

7 §.

Valstybės spalvos: geltona — žalia — raudona. Valstybės ženklas — baltas Vytis raudoname dugne.

II. Lietuvos piliečiai ir jų teisės.

8 §.

Piliečių teisė įgyjama ir jos nustoja esant atatinamam piliečių įstatymu.

Svetimos valstybės piliečiai gali būti priimti Lietuvos piliečiais, jeigu jis yra išgyvenęs Lietuvoje ne mažiau kaip dešimt metų.

9 §.

Niekas negali būti kartu Lietuvos ir kurios kitos valstybės pilietis.

10 §.

Visi Lietuvos piliečiai, vyrai ir moters, yra lygūs prieš įstatymus. Negali būti teikiama ypatingų privilegijų nei mažinama teisių piliečiui del jo kilmės, tikėjimo, tautybės.

11 §.

Piliečio asmuo neliečiamas. Traukti pilietis tieson galima tik įstatymuose nurodytais atsitikimais ir tvarka. Pilietis gali būti suimtas arba jo laisvė suvaržyta tik užtikus jį nusikalstamajam darbui bedarant, arba teismo valdžios organo nutarimu. Suimtamam piliečiui turi būti ne ilgiau kaip per 48 valandas įleiktas nutarimas del jo suėmimo ir nurodytas suėmimo pagrindas. Negavęs šio nutarimo suimtasis tuojau paleidžiamas.

tečių, turinčių teisės rinkti į Seimą. Seimo priimtas Konstitucijos pakeitimas ar papildymas, dėl kurio tokio reikalavimo nebus pateikta, įgyja galios po trijų mėnesių nuo jo paskelbimo dienos.

Seimo priimtas Konstitucijos pakeitimas ar papildymas laikomas yra Tautos armestu, jei balsavime dalyvavo ne mažiau kaip pusė visų turinčių teisės balsuoti piliečių ir prieš pakeitimą ar papildymą pasisakė ne mažiau kaip pusė balsavime dalyvavusių piliečių.

Konstitucijos pakeitimas ar papildymas, kurį Seimas priima ⁴ visų atstovų balsų dauguma, įgyja galios nuo jo paskelbimo dienos.

XV. Įvedamieji nuostatai.

104 §.

Šią Konstituciją paskelbus, Steigiamasis Seimas palekia Seimo vietoje ligi bus išrinktas Seimas.

Pirmojo Seimo kadencija prasideda nuo jo rinkimų dienos.

Pirmojo Seimo rinkimų dieną skiria Respublikos Prezidentas, žiūrėdamas, kad ji būtų ne

vėliau kaip po trijų mėnesių nuo Konstitucijos paskelbimo dienos

105 §.

Steigiamąjį Seimo Pirmininkas eina Respublikos Prezidento pareigas ligi bus išrinktas Respublikos Prezidentas.

Nuo Konstitucijos įsigalėjimo dienos jam priklauso visos Konstitucijoje Respublikos Prezidentui duotos teisės.

106 §.

Veikusieji Lietuvoje ligi šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymai, kurie šiai Konstitucijai neprieštarauja ir nebus panaikinti ar pakeisti šios Konstitucijos nurodytu įstatymų leidimo keliu, palekia galioje.

107 §.

Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija nustoja galios.

108 §.

Ši Lietuvos Valstybės Konstitucija įgyja galios nuo jos paskelbimo dienos.

Einaš Respublikos Prezidento Pareigas
Steigiamąjį Seimo Pirmininkas.

Ministras Pirmininkas.

Užsienio Reikalų Ministeris

Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministeris

Zemės ūkio ir Valstybės Turty Ministeris

Krašto Apsaugos Ministeris

Ministeris Žydų Reikalams

Teisingumo Ministeris

Sveikimo Ministeris

Vidaus Reikalų Ministeris

L. e. Susisiekimo Ministerio p.

L. e. Ministerio Gudų Reikalams p.

Kaunas, 1922 m. rugpjūčio m. 6 d.

9. 1922 m. Konstitucijos signatarų puslapio faksimilė.

10. Barikada iš statybinių blokų Vilniuje, Gedimino prospekte, apjuosusi parlamentą 1991-1992 metais.

okupantą kontekste neturėtų likti nepabrėžta: visuomenės galimybė tiesiogiai išrinkti Seimą ir tik šitaip kontroliuoti valdžią gen. Jono Žemaičio ir bendražygių buvo iškelta kaip būsimos naujosios Lietuvos politinių santykių vertybė. Čia būtų galima net replikuoti tiems teisės specialistams, kurie 1990-aisiais, atkuriant valstybingumą, pritarė pasiūlymui trumpam paskelbti veikiant 1938-ųjų Konstituciją: pasižiūrėkime, ar partizanai nebuvo didesni demokratai!?

1991-ųjų pradžioje, kai Vilniuje ant barikadų „vartų“ į Nepriklausomybės aikštę atsirado užrašas „Lietuvos širdis“, jau buvo galima jį interpretuoti kaip valstybingumo esmės ženklą, kaip nuorodą į pamatinį valdžios turinį – tautos atstovavimą. Ir už tai atrodė verta tokią valdžią – parlamentarizmo simbolį ginti. Čia apskritai yra akivaizdus ryšio tarp Deklaracijos turinio ir 1990-1991-ųjų įvykių (bet ne visų tada Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo priimtų dokumentų).

Turėdami minty mūsų temą, atkreipkime dėmesį, kas iš tikrųjų dalyvavo partizanų kovose? Tai jaunesnės kartos žmonės, išėję mokslus Lietuvoje ar užsieniuose XX a. tarpukariu, bet dar negalėję ir nespėję atsidurti uždaro, autoritarizmo apibrėžto, elito lygyje. Žinoma, jaunųjų inteligentų

(ypač vadinamųjų 4 dešimtmečio *neokatalikų*) nepasitenkinimas autokratiškumu, kone šeimynišku valdymu ir dabar juntamas, atvertus išlikusias išgrobstyčių archyvų liekanas ar spaudą. Juk tik tas nepasitenkinimas nulėmė Prezidentui Antanui Smetonai priimti sprendimą surengti IV Seimo rinkimus, kad ir taikant visuomenei su tiesiogiai atstovaujamaja demokratija prasilenkiančias taisykles. Vadinamąjį Lietuvos politinį elitą nuo 1927 m., kai buvo paleistas III Seimas, buvo suformavę tie, kurie sulaužė 1922-ųjų Konstituciją. Vėliau jie priiminėjo tokias *konstitucijas* bei kitus teisės aktus, kurie atrodė jiems reikalingi ir tariamai atitinką tautos interesus, neatsižvelgiant jos nuomonės. Yra atvejų, kurie atspindi netgi bandymus paneigti istorinių įvykių ir datų reikšmę – kaip antai, dėl gegužės 15-osios (skelbiant 1928 metų Konstituciją)⁹⁴. Tada galima taip pat įžvelgti politinės kultūros prieštarašius.

11. Aleksandras
Stulginskis

Kaip pavojinga išsklaidinti valstybės pamatus, politines klaidas dangstant sąmokslų teorijomis, valstybingumo gelbėjimu, parodo teisėto Lietuvos parlamento paleidimas 1927 m. balandžio mėn. Buvęs Prezidentas ir Steigiamojo Seimo Pirmininkas Aleksandras Stulginskis, patikėjęs kovos su komunizmo grėsme tikslais ir perversmo metu tapęs III Seimo Pirmininku, galiausiai liko apgautas: Prezidentui pasipiktinus parlamentinio tyrimo išvada⁹⁵ ir paleidus Seimą, „tautos valia“ liko sutapatinta su išgalvoto „tautos vado“ mitu. Paradoksalu, kad šį mitą kaip džiną pirmieji savo spaudoje paleido klajoti krikščionys demokratai, vieni iš parlamentinės respublikos kūrėjų. Taigi paskui, pokariu tautos tradicijų liko ginti tie, kurie iki II Pasaulinio karo pradžios svarbiausiems sprendimams, priimant 3

⁹⁴ Plg.: „Respublikos Prezidentas, pritariamas viso Ministrų Kabineto (...) – susirinkusio iškilmingan posėdin 1928 m. gegužės 15 d., su padėka paminėti žygių, padarytų per dešimtį metų Lietuvių Tautos, ypačiai jos geriausių vaikų, ginklu apgynusių nepriklausomą Lietuvos likimą ir nuolat esančių jos sargyboje, nusprendė paskelbti šitokią Lietuvos Valstybės Konstituciją (...)“. Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.18 – 1940.VI.15) V: 1996. XXVIII, 1036 p. - p.14“.

⁹⁵ Seimo Pirmininko A. Stulginskio raštas Ministrui Pirmininkui A. Voldemarui. 1927.04.13. Nr. 418. LCVA, f. 923, a. I, b. 315.

12. IV Seimo posėdis 1936 m.

svetimus ultimatumus pamečiui, įtakos neturėję. Žinomiems ultimatumams pritaręs elitas jau buvo – istoriografinį žodyną vartojant, „pasitraukęs“. Tiesa, Aleksandras Stulginskis, vienintelis iš buvusių aukščiausių šalies vadovų, pasidalijo tautos tragedijos pasekmėmis be jokių iliuzijų, be laišku su pasiūlymais J. Stalinui, ką reikėtų Lietuvoje daryti⁹⁶ ar baimių likti „ne taip suprastam“ ne tik Lietuvos visuomenės tuo metu, bet ir ateities kartų... (galbūt dar čia su išlyga priskirtume IV Seimo Pirmininką Konstantiną Šakenį, jei nesiginčytumėme, kiek svarbus buvo jo vadovaujamo parlamento vaidmuo 1936-1940 metais). Politinės aplinkybės lėmė viešą sovietų valdžios draudimą susipažinti ir tirti istorinius šaltinius, susijusius su XX a. Respublikos raida iki okupacijos. Taigi čia, Lietuvoje, ypač palaužus partizanų pasipriešinimą, daugumai visuomenės beliko susikurti

⁹⁶ Įkalintas Juozas Urbšys, buv. užsienio reikalų ministras, bandė raštu SSRS vadovui paaiškinti, kaip tvarkyti Lietuvos perspektyvą. 1940 m. Antanas Smetona, antrą kartą išvykęs iš Valstybės (kaip ir 1918 m.), vėliau tik kritikavo išeivių organizacijas, nepripažindamas savo politikos klaidų; pgl.: Antano Smetonos korespondencija (1940-1944)/VDU Išeivijos studijų centras. VDU leidykla, 1999, p. 676.

mitą apie Nepriklausomos Lietuvos gyvenimą. O tas mitas apie vadina-
mos smetoniškos Lietuvos „tvarką“ lyg koks epinis kūrinys iki šiol perke-
liamas iš kartos į kartą vien dėlto, jog ir naujosios politikų, ryškių visuo-
menės veikėjų, žurnalistų kartos jį neblogai žino ir su juo taikstosi kaip su
senelių papasakota pasaka prieš miegą, užuot perprasdamos nacionalinio
parlamentarizmo raidą, gebėdamos atskirti asmenybių vaidmenį ir akty-
viau formuoti demokratinę politinės kultūros tradiciją.

1999 metais, Seimui priėmus įstatymą, įtraukiantį Deklaraciją į teisi-
nę Lietuvos Respublikos sistemą, nutiko toks dalykas: Prezidentas nepa-
sirašė įstatymo ir grąžino jį Seimui, palikdamas pasirašyti Seimo Pirmi-
ninkui⁹⁷. Čia svarbu jau ne vardai, – svarbu politinės kultūros ir teisės rai-
dos etiniai aspektai. Juk būtų galima paklausti visai neretoriškai: ar tas
įstatymas „Dėl laisvės kovos sąjūdžio tarybos Deklaracijos“ kuo nors at-
rodė panašus į „šmėklos“ prikėlimą girioje ir kokių pasekmių dabar turi
šis įstatymas?

Kai paminėti aktai dabar išeksponuojami Seimo interjere, jie parodo
mūsų parlamentarizmo istorijoje akivaizdžią vietą. Kitaip tarus, atsisklei-
džia pakankamai svarbi etinė 1999-ųjų įstatymo reikšmė: įstatymas liudija
visuomenės mentalinius pokyčius; jis tarsi neturi praktinės reikšmės, bet
gali ir turi būti pastebimas per teisės ir politologijos studijas. Deklaracija,
kuria pasmerkta komunistinė santvarka ir kurios signatarai Lietuvos atei-
tį siejo su 1922 metų pagrindinio įstatymo dvasia, atrodo tuo svarbesnė,
kuo atviriau atskleidžiami brutalaus susidorojimo su partizanais būdai⁹⁸.
Ja buvo netiesiogiai pasmerkta politika, vedusi valstybę į 1940-ųjų okupa-
ciją; ja buvo iškelta ilgai trukusiu darbu paremta politinio susitarimo ver-
tybė – demokratiją įprasminanti Konstitucija. Laisvės kovos sąjūdžio ta-
rybai tik dėl tokios nepriklausomos Lietuvos atrodė prasminga kovoti. Dėl
Respublikos.

Stabtelėjime ir ties šia sąvoka. „Respublikos“ terminas tarsi smilka-
las kartais net ir tyrinėtojus tiek apsvaigina, kad atsiranda noro – ypač
tarptautinės istoriografijos fone lyginti su Prancūzijos ar Lenkijos parla-
mentarizmo raida, t. y. turėti tų „respublikų“ daugiau. Bet juk ši sąvoka

⁹⁷ Pirmininkas pasirašė įstatymą // Seimo kronika. 1999, Nr. 2, p. 85

⁹⁸ Žr. Lietuvos laisvės kovotojų aukos 1944-1953 metais / Berija ir jo parankiniai
Lietuvoje. K., 1999. – p. 294-339.

tiesiogiai sietina su parlamentarizmo turiniu, demokratijos principais, tad tik įsigilinus į tą ryšį, gebėsime, pradėję nuo XX a. pradžios, atsakyti į klausimą: dabar yra II ar III Respublika? Juk sutikime – maskuojantis „nepriklausomos Lietuvos“ terminas buvo būdingas vartoti XX a. antroje pusėje, tačiau dabar visiškai netikslus ir netinkamas, nors jis išliks kai kuriuose XX amžiaus pabaigos istorinių tyrinėjimų šaltiniuose.

Apskritai Europos Sąjungos plėtros kontekste, nacionalinės politinės kultūros formavimo kontekste istorikams tenka nemaža atsakomybė, nes aktyvus, drąsus naujausio Lietuvos istorijos laikotarpio tyrinėjimas galėtų būti ne tik iššūkis, peržiūrint įsisenėjusius požiūrius, bet ir suformuojant politikams tam tikrą oficialiai pripažįstamų istorinių vertybių pamatą. Kaip sudėtinga sulaužyti stereotipus, rodo kai kurie politinių sukakčių minėjimo scenarijai: antai buvusioje laikinojoje sostinėje buvo siūloma per pirmosios Konstitucijos priėmimo 80-metį kažkodėl pagerbti pirmąjį Prezidentą. Ten pat visuomenė didžiuojasi atnaujintos istorinės Prezidentūros pastatu, tačiau greta buvusių ir išlikusių Parlamento rūmų visiškai atnaujinimas, jau pradėtas nuo buvusios Posėdžių salės, dar lieka pažadų vizijoje. O dabartiniuose Seimo rūmuose, tobulinant istorinį interjerą, naujų gražių vitražų autorius prof. Kazimieras Morkūnas siūlo po didžiųjų kunigaikščių epochos tarp iškiliausių XX a. politikų pavaizduoti tik paminėtąjį Antaną Smetoną, o šiuolaikinio (ne tik Kunigaikštystės laikų) lietuvių parlamentarizmo pradininkams ten nelieka vietos visai iš nepiktybiškų paskatų: tiesiog mitas, paneigiantis demokratijos tradicijas, dar yra gyvybingas. Jį galime palyginti su raudonos vėliavos „baime“; vėliava, siejanti mus visus su Didžiosios kunigaikštystės herojais, seimais, istoriniais šaltiniais, turėtų būti tikroji Valstybės vėliava, nesutapatinta su tautine, bet atskirta. Tačiau heraldikos puoselėtojams iki šiol dar sunku įtikinti politikus, kad jie perprastų, kuo skiriasi ir kuo svarbi senosios Europos istorijoje mūsų tautinė trispalvė ir kuo – raudona su Vyčiu centre. Svarbios abi. Išdrįskime pasakyti, kad parlamentarizmo raida atskleidžiama bei stiprinama per istorinių dokumentų – rašytinių ar fotografinių – nešališką atranką ir objektyvų įvertinimą, taip pat per subjektyvų, bet istoriškai pagrįstą vaizduojamąjį meną; tada sumažės politinių (tarp jų – ir protokolinio pobūdžio) klaidų tikimybė. Tai bus svarbu ir Europos Sąjungoje, kai mes jau dabar be nuostabos girdime, jog pirmoji Europoje – 1791-ųjų Konstitucija yra ir mūsų Konstitucija.

Turime įsivaizduoti, jog Lietuvai būnant Europos Sąjungoje, lietuvių politikams atsiras daugiau drąsos – pavyzdžiui, ne ką mažiau negu mūsų kaimynams lenkams – paraginti Rusiją ne tik plačiau atverti archyvus, kad tuo ji parodytų tikrąją gerą valią. Gera valia išreiškiama ne tik simboliškais gestais – pripažįstant demokratinės Lietuvos valstybingumą per aukščiausio lygio sveikinimus ar juolab per vizitus. O atskleisti archyvai turėtų parodyti, kaip buvo veikiama mūsų parlamentarizmo tradicija, kaip buvo organizuojama kova su Lietuvos valstybingumo gynėjais, įspėti, kaip gali būti veikiama. Mes šiek tiek žinome apie tautininkų finansavimą iš užsienio⁴⁹, šiek tiek apie išdavikišką informacijos nutekėjimą sovietams iš Vakarų žvalgybos centrų, kuri itin pravertė sovietų slaptosioms tarnyboms įveikiant partizanų judėjimą. Istorinių vertybių (tarp jų medžiaga, susijusi su II pasaulinio karo pokariu) susigrąžinimas yra reikšmingesnis dalykas visuomeninės politinės brandos aspektais palyginti su bet kokių kitokių kompensacijų reikalavimu. Taigi verta ir toliau šiuolaikinių gerų santykių labai reikalauti, kad svarbiausi šią Lietuvos valstybingumo pamatinę tradiciją – parlamentarizmą nuo pat XVI amžiaus liudijantys dokumentai, kiti daiktai ne tik būtų parodyti, bet kad jie grįžtų namo, – ten, kurie jie buvo priimti ar sukurti.

Išvados:

1. Deklaracija akivaizdžiai papildo žinias apie parlamentarizmo sampratą ir istorinio Respublikos tęstinumo nuovoką tarp Lietuvos gyventojų, ypač – jos gynėjų.

2. Deklaracija ir 1999 m. priimtas įstatymas yra svarbus pavyzdys teisės istorijos studijoms, brandinant politinės kultūros tradiciją tarp politikų bei pareigūnų.

3. Nagrinėjamieji dokumentai priskirtini tokiems pamatiniams šaltiniams, kurie turi įtakos politinės kultūros raiškai: jų tyrimas įpareigoja siekti išsamios informacijos visuomenei iš įvairių valstybių archyvų, kur tik saugomi su Lietuva susiję (pirmiausia – iš jos išgabantieji) šaltiniai.

⁴⁹ *Butkus Z.* Baltijos šalių konstitucijos ir išorės poveikis jų keitimams tarpukaryje // *Mūsų konstitucionalizmo raida. Straipsnių rinkinys.* Vilnius: Valstybės žinios, 2003, p. 262, iliustr. – p. 155.